

tiče niti izpričevalo, da bi bila storila svojo dolžnost v preteklosti, niti izgovor, da bi bila iz sebe v do- glednem času (v Nar. encikl. str. 164 je rekel celo: »možda još vijekovima«) izpremenila svojo miselnost o literarnosti slovenščine« (19), o protestantovski pa pravi v primeri s tem: »Miselnost nemških protestan- tov... je bila literarnemu uveljavljenju slovenščine v službi cerkve neprimerno prikladnejša od prejšnjih katoliških nazorov« (20; prim. tudi str. 116). Vzrokov ni iskati v miselnosti cerkva (vsak borbeni verski pokret v naročju katol. cerkve same bi bil zbudil slovstveno delovanje), ampak v razliki dveh kulturnih stopenj. Protestantstvo se je vršilo pod silnim nemškim vplivom in večkrat celo z nemškim sodelo- vanjem, katoliško delo pa je rastle samo iz domačih tal, v oni kulturni zaostalosti, v katero jo je spravil tlašanski položaj slovenskega naroda. Kidrič pa ra- čuna s kulturno zaostalostjo le pri protestantih, pri katoličanih pa ne. Če bi bila miselnost protestantizma zmožna, iz sebe ustvariti slovensko slovstveno delo- vanje, bi bili začeli že prvi slovenski protestantje slovenski pisati, toda nje izgovarja Kidrič z vzro- kom »kulturne zaostalosti slovenskih dežel« (26), za katoličane pa ima očitke pomanjkanja »vneme in požrtvovalnosti, ki se ob nedostajanju narodnostne versko-ideološke osnove nista dali preko noči vzbudi- ti« (93). Je še več drugih vzrokov, ki so ovirali prvih sto let katoliško slovstveno delavnost, in te našteva Grafenauer na str. 62 (1. izd.), toda Kidrič tudi sicer rad nasprotuje njegovim nazorom, vendar ne vedno stvari v prid. Protestantizem spremlja z velikimi simpatijami in piše o njem celo stvari, ki ne spadajo v okvir slovstvene zgodovine, tako n. pr. str. 59 navaja med posledicami protestantizma tudi to: »Prvič izza pokristjanitve je slovenski živelj na krilih reformacijskih gesel v pomembnih posameznih- kih in skupinah zahteval svobodo, da sme k r i t i č n o (podčrtal jaz) razmišljati o napravah in predstavah verskega udejstvovanja.« Ta stavek nam kaže tudi, kako neznanstveno sodi pisatelj o verskih vprašanjih.

Literarno snov je izčrпно obdelal, samo za notranjo stran piscev, zlasti poreformacijske dobe, še ni našel časa. Pogrešamo tudi poglavje o jeziku kot izraznem sredstvu, ker tak spada v slovstveno zgodovino. Ustaviti bi se imel že ob frizijskih spomenikih, iz katerih nam prvokrat in zadnjikrat zablešči moč in čistota besednega zaklada. Potem se nam jezik od- makne za 400 let in ko odgrnemo spomenike 15. stol., je jezik že pokvarjen in takrat začutimo, koliko so medtem na jezik vplivale ustanove tuje države in cerkve. Vendar pa vidimo iz pisateljev 16. veka, da je v jedru še nedotaknjen in žive sporedno s tujkami večinoma še domači izrazi zanje; in ti skriti zakladi se dvignejo ob koncu 18. stol., ko se zbudi slovenska zavest. Zlasti pogrešamo razprave o jeziku pri Tru- barju in Dalmatinu, ki sta ohranila tako bogat be- sedni zaklad, ki je ob koncu 18. stoletja po Japljevem sv. pismu in drugih delih začel vplivati na sedanji pismeni jezik.

Nepotrebna se mi zdi ločitev slovstva z izrazi pismenstvo, književnost, literatura in slovstvo (njih pomen razlaga v oceni Kidričeve knjige M. Rupel v Lj. Zvonu, 435). Za starejše slovstvo zadostujeta izraza pismenstvo in slovstvo, kakor naziva tudi Skerlić in kar je v Lj. Zvonu 1927, 453, Kidrič še sam zagovar-

jal. Pod srbohrvatskim izrazom književnost ne bo nihče pojmoval kaj drugega kot literaturo, za kar imamo slovenski izraz slovstvo, ki ga nam je skoval Ant. Murko l. 1835. v slovarju. Za novejšo dobo pa naj se rabi samo izraz slovstvo, ker pismenstva tedaj več ne upoštevamo. Pa tudi za starejšo dobo ni potrebna ločitev v pismenstvo in slovstvo, ker oboje isto pomeni in ker bi morali potem tudi pisatelje razločevati. Starejši bi bili samo pisci, pismeniki ali kaj? In vendar tudi Kidrič ime- nuje Trubarja, Dalmatina itd. pisatelje (prim. str. 62 itd.).

Iz jezikoslovnega področja bi pripomnil, da se na str. 83. in 126. napačno rabi izraz »muzikalni naglas«, ki pomeni neki drugi pojav v fonetiki; tu bi se moralo reči: pesniki so se ravnali po naglasu stopice.

A. Breznik

5. Izidor Cankar: **Zgodovina likovne umet- nosti v Zahodni Evropi**. I. del, 3. snopič. Arhitektura. Izdala Slovenska Matica. V Ljubljani, MCMXXIX.

Tretji snopič obravnava arhitekturo prvega tisoč- letja po Kr. in zaključuje prvi del Cankarjeve zgo- dovine likovne umetnosti (predlanskem je izšlo sli- karstvo, lani plastika prvega tisočletja). Koncem prve- ga dela je bogat seznam slovstva, ki prihaja v po- šte, slik in imen. Snopič ima štirideset posrečenih reprodukcij stavb in tločrtov v tekstu.

Cankar loči v razvoju arhitekture prvega tisoč- letja starokrščansko, merovinško in karolinško dobo. Izmed obeh tipov starokrščanske stavbe, bazilike in centralne stavbe je v razvoju umetnosti v Zahodni Evropi važnejša vzdolžna bazilika, ki načenja »bo- gati, vekoviti in nepretrgani rodovnik krščanske cer- kvne stavbe«, ki je »podlaga za ves nadaljnji razvoj cerkvene stavbe prav do današnjega dne«. Cankar najprej uvaja v arhitektonski pojem bazilike Kon- stantinovega časa (tri ali pet vzdolžnih ladij, srednja višja, prečna ladja, apsida, atrij), potem podaja pre- gled ohranjenega materiala, ki pa je do danes veči- noma izgubil svoj prvotni značaj in skoraj do nemož- nosti otežuje rekonstrukcijo podrobnega formalnega razvoja od stoletja do stoletja.

V poglavju »Izvor bazilike« pride avtor k proble- mu, ki je bil zadnjih trideset let eden izmed najbolj živahno diskutiranih na strokovnem polju. Vele- pomembno dejanje bazilike v razvoju, ki se koncem antike že dovršena, kot Feniks pojavi, je izzivalo arheologe in umetnostne zgodovinarje k reševanju vprašanja, odkod bi se bila ta stavba vzela. Nekateri so iskali prednikov bazilike v cella trichora, drugi v rimljanski atrijski hiši z alami in tablinom, tretji v rimski tržni baziliki. Za vse te domneve so razlogi pro in contra; avtor pusti vprašanje o pravzoreu, ono materialistično-mehanistično zastavljeno vprašanje, ki je vodilo Strygowskega v orient do Indije (!) in si zastavi vprašanje po umetnostnem zmislu bazilike in nje odnosu do antike.

Cankar obravnava klasično grško-rimsko arhitek- tonsko misel, dalje poznorimsko centralno stavbo (Pantheon, Kolosej), razvoj iz brezprostorne, mate- rialne tektonike plastičnih individuov do plastično oblikovne, zaprte prostornosti. Kakor so dosedanji raziskovalci na tej točki presenečeni obstali, iskajoč manjkajočega medčlena do bazilike, se je Cankar okoristil z najnovejšo, epohalno najdbo, z odkritjem

Attisove bazilike iz leta 50. po Kr., ki se je našla leta 1917. pod razvalinami železniškega nasipa na progi Rim—Napoli.

Vprašanje izvora bazilike Konstantinovega časa je tako rešeno (brez orienta), prišel je na dan vzorec iz I. stoletja; ta poganska stavba, namenjena misterijskemu kultu v nebo odnešenega, simbolnega Attisa (spiritualizem), je formalno in duhovno povsem prava mati subjektivistične bazilike IV. stoletja in krščanske cerkvene arhitekture sploh. Avtor obravnava v nadaljnem še arhitekturne člene in njih razvoj in ostro opredeli umetnostni izraz antične in pokrščanske arhitekture: tektonski telesni organizem — novi idealistični spiritualizem in subjektivizem.

Potem obravnava centralno stavbo, izraz antične »kristalne telesnosti«, ki je krščanskemu zapadu manj služil, tam »ni imel domovinske pravice«, dasi je močno zakrnaval antično miselnost in se nagibal k novi.

V merovinški dobi se pojavi zastoj; tedaj gre le za »krščansko-kolonizatorično razširjenje starokrščanskih stavbnih tipov na sever in zahod«, v karolinški dobi pa razvoj zopet oživi v zmyslu reakcije na zgodnesrednjeveško umetnostno hotenje. Namesto stare metafizične spekulacije stopi v zvezi z novim kultom antike zopet težnja, ki se v arhitekturi javlja v nagnjenosti k »telesno-plastičnemu« idealu, tudi zopet k centralni stavbi (primeri v istem času prvo, plastično »predrenesanso« v slikarstvu in skulpturi!).

Karolinški realizem vodi v prostorno diferenciranje stavbe in v ritmično kompozicijo, ki postaneta v romanski dobi vodilni misli.

Za razumevanje razvoja je ta knjiga prijemljivo-jasno in prepričevalno-plastično pisana; kakor prva dva snopiča, se odlikuje tudi tretji po sodobni zastavi vprašanja, sistemu in metodiki. Avtor je obdelal obširen material, posebno hvalevredno je, da je v širši okvir vpotegnil tudi spomenike iz naše okolice, Dalmacije in Istre, ki v splošnem razvoju nikakor niso nepomembni.

Nedvomno kaže prvi del Cankarjeve Zgodovine, da dobimo, ko bo tu celota, eno najboljših tozadevnih del v Evropi. Le škoda, če bi to delo, kakršno je, v svoji novosti, splošni važnosti in aktualnosti ostalo le nam in našim ozkim mejam porabno in ne bi seglo v široko Evropo. Njegovo mesto je na široko-evropskem torišču.

S. Vurnik

4. Wł. St. Reymont: **Kmetje**. I. Jesen. Poslovenil Joža Glonar. Prevodov iz svetovne književnosti X. zvezek. Str. 257 in Opombe prevajavca. — Neugodne založniške razmere so krive, da smo dobili to veliko delo celih deset let pozneje in da bomo čakali še tri leta, preden ga dobimo v celoti. Za tedaj bi priporočili Matici, da nam v zadnjem zvezku oskrbi tudi spis o Reymontu in njegovem celotnem pisateljskem delu. Razpravo o »Kmetih« samih, ki so danes eno najznačilnejših umetnin novejšje svetovne književnosti, prinašamo spredaj. »Kmetje« so težka naloga za prevajavca in zahtevajo pesnika in tenkosluhega poznavavca originalnega in domačega jezika. Jezik v tej povesti je zdaj dialektično brutalen in vendar stiliziran, zdaj sama pesem narave, nežen, pa zopet silen. Za prevod tega dialekta danes nimamo drugega jezika, kot je Finžgarjev v Verigi ali Razvalini življenja — zlasti, ker je dialog ves natrošen z

ljudskimi reki in samosvojo kmečko modrostjo — toda ta jezik bi utegnil biti »Kmetom« klimatično tuj, ker je zgoščen, jezik »Kmetov« pa je široka poljanščina, osladna in nasilna obenem — blizu taka kot v Novačanovi »Velejki«. Dr. Glonar je vzel tip vzhodnega štajerskega narečja, toda ne v vsem dosledno; tudi ni vedno ločil med govorom in čisto epiko. Tako n. pr. rabi v pisateljevi pripovedi, ne v govorih, štamperl (158) za kieliszek, gruška (65), dočim ima na prejšnji strani (64) hruško; zlodziej pomeni samo tat, ne razbojnik (157), kar tudi za zmisel govora ni prav. Kar se tiče dialekta, bi ga bil lahko še bolj barval, ne morda s samimi lokalizmi, ampak s stavčno ritmiko in dialektičnimi protezami. Zlasti težko je uglasiti sentence. »S tujega voza zlezi, če treba, sredi morja!« (5 in še pozneje): Z cudzega woza — to złaž choć i w pół morza — original tu poje bolj kakor samo v asonanci; nemški prevod n. pr. ima tu poudarjeni zmisel: Vom fremden Wagen muß der Mensch runter, wenn es Zeit ist, selbst ins Wasser. V tem primeru vidimo, kako težek je tak prevod, zlasti pa slovenjenje govornice in ljudskih pesmi, ki jih je Reymont posebno koncem I. dela obilno uporabljal. »Lahko me, že veste, kam...« (42) je mnogo premilo za poljski »Ale, pocaluje me gdzieś...« in bi se reklo »E — pišita me, kamor hočeta...« Posrečeno so prevedena nekatera imena, n. pr. Nejček za Bartek, Jok za Kuba; toda Volja za Wola je kot krajevno ime pri nas skoraj brez vsebine; dobra je ločitev wójta in soltysa v župana in rihtarja. V splošnem se mora priznati, da je prevod dr. Glonarja korekten in da spričo skoraj nepojmljivih težkoč v mnogočem ubira tudi zvok originala. In to je pri »Kmetih« veliko!

F. K.

Janko Glaser: **Čas — kovač**. Maribor, 1929. — Baš pred desetimi leti je Glaser izdal prvo zbirko »Pohorske poti«, s katero je v našo poezijo pritegnil vonj nove pokrajine, ki so jo doslej literarno izrabljali le tujerodci (Achleitner, Bartsch). Ta krajinska barvenost z lahko intimno čuvstveno liriko je karakterizirala prvo zbirko. Druga zbirka »Čas — kovač« pa ne samo, da se ni v ničemer premaknila v bližino sedanjega časa, ampak pogrešamo v njej celo tega, kar je imela prva zbirka: barvenosti, čuvstva in lirike. Poezije. Ostal je v njej le opis, doživljaj, misel. Sama snov, ki je ni gledal umetnik, ali pa ni dozorela v poezijo. Komaj v par slučajih.

Razdelil je Glaser to zbirko, ki naj bi izražala usodo človeka v času, v štiri dele, katerih prvi in zadnji sta zrastle iz svojevrstnosti Pohorja, drugi iz najintimnejšega družinskega življenja in tretji iz refleksije.

Prvi del naj bi izrazil hrepenenje po gorski preprostosti, trpljenju in veselju in po razvoženi zemlji, čuvstvo svežega jutra, oblakov preko solca in večerne tihote, opojnost vinske jeseni in spokorjenosti zime. Pesmi so razpoloženske, ki pa ne izvirajo toliko iz čuvstvene impresije, kolikor iz razuma. Pesmice (Domotožje I, želja, Jutro) se namreč vidi, da so se spočele za pisalno mizo: ne izražajo kake notranje strjenosti in nujnosti vezi s preprostimi drvarji, so le beg od lastne utrujenosti, izražen v nepoetični misli, hladno se blesteči iz poetičnega opisa. Pristnejše so ostale tega cikla (Večer, Zimska, Jesenska pesem), ki pa so strašno vsakdanje impresije,